Jaroslav David (Ostrava) – Jana Davidová Glogarová (Ostrava)

ONYMICKOU STOPOU PETRA BEZRUČE[1]

PETR BEZRUČ: AN ONYMIC TRACE

The text is focused on the cult of Petr Bezruč (1867–1958), a Czech poet, and its reflection in Czech post-1945 proper names. This is both effected, and proposed cases of (re-)namings of selected localities in the Moravian-Silesian region connected with Bezruč's life and poetry; the research is focused on the period of 1940s and 1950s. The survey, based on available archival sources and that-time opinion journalism, was aimed at investigating the motivation of local authorities to use Bezruč's names and the arguments presented in their requests. From the region perspective, the cult was created mostly via proposals of new names of institutions (chrematonyms) and new names of settlements, the latter were not effected; from the state/national perspective, the crucial role was played by urbanonyms (street and square names) in the cult creation.

Keywords

place name, commemorative motivation, Petr Bezruč, renaming, memory

Klíčová slova

toponymum, honorifikační motiv, Petr Bezruč, přejmenování, paměť

Západně od centra Krnova (okr. Bruntál) se nachází návrší na předválečných mapách označované jako *Haselberg*. V roce 1910 zde byla vztyčena mohyla na počest populárního rakouského spisovatele Petera Roseggera (1843–1918). V roce 1948 byl původní nápis odsekán a na pomník byla připevněna nová pamětní deska, kterou věnovali krnovští železniční a poštovní zaměstnanci „k 80. narozeninám Petra Bezruče, slezského básníka a buditele"; současně bylo místo přejmenováno na *Bezručův vrch*. V roce 2013 byla však bronzová deska odcizena. Po delším tápání, co s místem a jeho pamětí, byla nakonec na mohylu umístěna nová tabule spravedlivě připomínající peripetie pomníku i pojmenování místa ve 20. století.

V roce 1927 radní města České Budějovice rozhodli o vzniku *Bezručova nábřeží*, jehož pojmenování přežilo jak dobu německé okupace (*Bezruč-Kai*), tak i období komunistické diktatury. Situace se však změnila po roce 1989, kdy připomínka řady osobností, jejichž život a dílo byly zneužity komunistickým režimem (podobný osud potkal např. Julia Fučíka), byla odstraňována z veřejného prostoru. Na základě rozhodnutí z roku 1990 byl dne 1. ledna 1991 uveden v platnost název

[1] Text vznikl s podporou grantového projektu SGS01/FF/2016–2017 *Nové přístupy k výzkumu toponymie – na příkladu vybraných lokalit Moravy a Slezska* (poskytovatel Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta).

odkazující k osobnosti českobudějovického politika a průmyslníka Augusta Zátky, totiž *Zátkovo nábřeží* – názvoslovná komise města nepovažovala za vhodné, aby „jméno slezského básníka zdobilo střed jihočeské metropole“ (Kovář – Koblasa, 1998, s. 299).

Osudy *Bezručova vrchu* i *Bezručova nábřeží* slouží jako zkratka ilustrující vytváření kultu básníka a jeho politizaci zejména po roce 1945, respektive 1989. Na příkladu jedné jeho složky, totiž bezručovských pojmenování, se jím zabýváme v následující studii.

Onymie jako prostředek vytváření kultu osobnosti

Toponyma slouží často jako nástroj politické moci (jejich prostřednictvím se manifestuje ve veřejném prostoru) a současně se podílí na tvorbě míst paměti jako její nositelé (Kula, 2002, s. 22–28; Olšáková, 2004; Dwyer – Alderman, 2008, s. 48–57; Hlavačka, 2011; Hlavačka – Marès – Pokorná a kol., 2011; David, 2016; konkrétní příklady viz Galandauer, 2002, s. 144–146, bitva u Zborova; Maur, 2006, hory Říp, Blaník, Hostýn, Radhošť, Šumava; Galandauer, 2008, s. 142–143, Jan Hus; Kladiwa – Pokludová, 2012, s. 225–256, Hans Kudlich; Šrámek – Šrámková, 2013, Cyril a Metoděj; David – Davidová Glogarová, 2015, spisovatelé moravskoslezského regionu; Ira, 2014, s. 380–382, Jan Amos Komenský; Malura, 2015, s. 213, Jiří Třanovský; Maur, 2017, s. 220, Jakub Kubata, Jan Sladký Kozina; Klůc, 2018, s. 127–143, Otakar Jaroš). Proces komemorativní nominace a přejmenování je dokonce označován jako „the infrastructure of memory“ (Dwyer – Alderman, 2008, s. 49; srov. též Azaryahu, 2011), honorifikační pojmenování jsou považována za „an important vehicle for bringing the past into the present“ (Alderman, 2003, s. 163).

Škála politicky a ideologicky motivovaných zásahů do toponymie je velice pestrá, srov. např. v českém kontextu degermanizaci, bohemizaci, standardizaci, přejmenování, tvorbu a přenášení/transonymizaci tematických celků zejména uličních názvů apod. Jejím nejnápadnějším projevem je zavádění toponym motivovaných jmény osobností veřejného života, popř. odkazujících k hodnotám, hnutím, datům a událostem považovaným daným politickým režimem za významné (honorifikační toponyma; David, 2011, s. 30–71). Zatímco v případě moderní urbanonymie (zejména pojmenování ulic, náměstí a dalších veřejných prostranství) představuje honorifikační motiv jeden z jejích typických rysů, místní jména, minimálně to platí pro středoevropský prostor – v kontrastu k zemím bývalého Sovětského svazu, nejsou honorifikačním motivem tak výrazně zasažena. Přesto se i v jejich případě setkáme s řadou změn názvů motivovaných honorifikací, např. *Zlín* > *Gottwaldov* (1949–1989), *Chemnitz* > *Karl-Marx-Stadt* (1953–1990), *Katowice* > *Stalinogród* (1953–1956). Především pro soustavu českých místních jmen platí po celé 20. století, a to i v období let 1945–1989, respekt k obecnému

principu nezavádět pojmenování motivovaná jmény osobností veřejného života, a to z důvodu jejich ahistorické povahy i rizika možného přejmenování při obratu v hodnocení dané osobnosti, resp. změně politického režimu. Rezervované stanovisko ministerstva vnitra k honorifikačním místním názvům se projevilo nejen v posuzování návrhů na přejmenování stávajících obcí, ale i pojmenování nově vznikajících správních jednotek.

Tato praxe se uplatňovala rovněž v případě reprezentantů kultury, zejména spisovatelů, kteří představují významný okruh motivantů honorifikačních pojmenování. Snad pouze s výjimkou pojmenování nové osady *Holečkov* (1925, dle spisovatele Josefa Holečka; obec Malovice, okr. Prachatice), přejmenování *Německého Brodu* na *Havlíčkův Brod* v květnové revoluci 1945 a *Borové* na *Havlíčkovu Borovou* (okr. Havlíčkův Brod) v roce 1949 zůstaly i pokusy o prosazení představitelů literatury do místních názvů pouze v rovině návrhů, respektive odborných posudků návrhu a následného zamítavého stanoviska. Za všechny můžeme uvést nerealizované příklady z poválečného období: *Březinovy Počátky* (Počátky, okr. Pelhřimov), *Brod Komenského* (Uherský Brod) nebo *Jiráskův Hronov / Jiráskovo Padolí / Jiráskov* (Hronov; srov. David, 2011, s. 97–98). Stejný byl také osud žádostí z Moravy a Slezska, z míst, v nichž pobýval Petr Bezruč či která byla spojena s jeho tvorbou, konkrétně z Branky u Opavy, Kostelce na Hané, Frýdku-Místku a Havířova, jimiž se zabýváme dále.

Zatímco tedy básník Petr Bezruč (1867–1958, vlastním jménem Vladimír Vašek) představuje jednu z nejvýraznějších osobností české literatury, jejíž jméno se prosadilo na uliční tabule i do názvů institucí, škol, turistických chat a cest nebo pojmenování dolů, do soustavy oikonym neproniklo. Jednotlivým oblastem, tedy chrématonymům, urbanonymům a oikonymům, v nichž Bezručovo jméno figurovalo či mělo figurovat jako pojmenovací motiv, se věnujeme v následujících kapitolách.

Petr Bezruč v chrématonymii a urbanonymii

S pojmenováními široké škály objektů po Petru Bezručovi spojujících básníkovo jméno s moravskoslezským regionem se setkáváme již v době první Československé republiky; v roce 1935 se ve Frýdku konala velká *Výstava Bezručova kraje*, jejíž součástí byla rovněž expozice věnovaná básníkovi (Sborník, 1935; viz též Juřák, 2014, s. 354–356), vycházela díla krásné literatury, jejichž název odkazoval k regionu *Bezručova kraje*, např. *Na kresách. Román z kraje Bezručova* (Sokol Tůma, 1934), *Zpíváno z blízka. Kytice z kraje Bezručova* (Cink, 1934). Nejsilnější vlna bezručovských pojmenování však přichází až v poválečném období. Dobový zájem odrážel hledání ryze českého kulturního dědictví slučitelného se socializující se společností a osobností reprezentujících revoluční tradice a sociální boj, na něž lze odkazovat. Tento trend pokračoval i po převzetí moci

komunisty v roce 1948, kdy byl sice kánon „akceptovatelných“ osobností značně zúžen, avšak Petr Bezruč do něj stále patřil (srov. např. články k oslavě Bezručových 85. narozenin v Rudém právu, Pěvec lidu, 1952, Oslavy narozenin Petra Bezruče na Ostravsku, 1952). Snaha o prosazení bezručovských pojmenování byla nejsilnější vždy u příležitosti oslav jeho životních výročí, nejprve v roce 1947 (80. narozeniny) a poté 1952 (85. narozeniny). Návrhy na nová pojmenování či přejmenování byly často spojeny s přípravou festivity či alespoň s udělením čestného občanství. Silnou motivací byla snaha o zvýšení prestiže daného místa a jeho propagaci; současně se Petru Bezručovi vyjadřoval dík za básnické dílo, srov. „Místní národní výbor v Židlochovicích ocenil na své dnešní slavnostní schůzi význam vašeho díla pro osvobození pracujícího lidu a pro spravedlivý řád na světě“ (jmenování Petra Bezruče čestným občanem ze dne 12. 9. 1948, Petr Bezruč – pozůstalost, osobní doklady).

Nové jméno bylo rovněž vnímáno jako závazek ke zlepšování výkonnosti pracoviště. Pro ilustraci můžeme uvést přejmenování dolu *Terezie* ve Slezské Ostravě na *Důl Petr Bezruč* z června roku 1946, při němž byla básníkovi předána pamětní listina s podpisy všech zaměstnanců dolu, „s díkem za všecko veliké dílo pro svobodu kraje i hornické práce, i jako závazek, že český horník ponese se ctí jeho jméno“ (pozdravná adresa Petru Bezručovi z června 1946, Petr Bezruč – pozůstalost, osobní doklady). Svůj název změnila i řada dalších ostravsko-karvinských dolů, např. pojmenování po Edvardu Benešovi, Klementu Gottwaldovi a Janu Masarykovi (srov. Oslavy, 1947). V pozdějších letech byly státní úřady při vyřizování žádostí obezřetnější, např. v roce 1952 v případě návrhu na přejmenování bavlnářského podniku *SLEZAN* ve Frýdku-Místku na *SLEZAN, národní podnik, bavlnářské závody Petra Bezruče*. Přestože již byla u příležitosti nového názvu připravena oslava, ministerstvo lehkého průmyslu rozhodlo zamítavě, s odůvodněním, že dle platných směrnic není možné přejmenovat podniky dle žijících literátů (W., 1974).

Jednalo-li se o vzdělávací instituci, volba Bezručova jména zahrnovala i silný výchovný aspekt, což je patrné v dokladech o pojmenování místeckého reálného gymnázia na *Gymnasium Petra Bezruče* ze září roku 1952. Nominační akt byl vnímán jako povzbuzení mládeže k tomu, aby navázala na básníkův odkaz národnostního a sociálního boje: „Studující mládež našeho ústavu se vždy k Petru Bezručovi hlásila, jeho verši se posilovala a ve svém znaku má umělcův symbol – ještěra. […] Nemáme sice budovu a zařízení, které by odpovídalo tomuto čestnému názvu, ale chtěli bychom, aby nám tento čestný název pomáhal vychovat mládež bezručovské tvrdosti, bojovníky proti válečným štváčům a oddané budovatele socialismu“ (žádost o udělení čestného názvu ze dne 11. 9. 1952, Reálné gymnázium Místek). V souladu s dobovou rétorikou tak byla honorifikace využívána i ideologicky; magická moc Bezručova jména měla vyučující i studenty gymnázia podnítit k další práci při budování komunismu. V souvislosti s přejmenováním byla na adresu gymnázia doručena nejen odpověď Petra Bezruče, v níž nad aktem vyjadřoval

dojatou radost a současně vzpomínal na své působení v Místku (dopis Petra Bezruče z 18. 4. 1953, Reálné gymnázium Místek). Přicházely také souhlasné rezoluce z dalších vzdělávacích institucí v kraji či od bývalých pracovníků gymnázia, srov. dopis ze dne 19. 12. 1952 bývalého ředitele gymnázia v Místku Josefa Valenty: „Ale hlavní úkol máme ještě před sebou, zúčtovat také s našimi vadami a nedostatky, abychom byli lidé pravoúhlí na těle i na duchu a přispěli svým dílem jako národ, věrni naší slavné minulosti, k nápravě dnešního lidstva až běda mravně rozervaného. To je také čestným úkolem učitelů a vychovatelů, kteří působí a budou působit na gymnasiu Petra Bezruče"; přání gymnázia v Orlové ze dne 19. 12. 1952, aby v Místku vychovávali takovou generaci, „která by byla pracujícímu lidu tak oddána, jak mu byl oddán básník, jehož jméno ponese", či vyjádření Střední školy národního hrdiny Julia Fučíka v Místku ze dne 20. 12. 1952: „Tak jako pro nás je vzorem naší práce celý život nár. hrdiny J. Fučíka, tak pro Vás všechny nechť jsou vzorem pokrokové a stále živé myšlenky Bezručovy" (vše Reálné gymnázium Místek). Znění rezolucí napovídá, že Bezručovo jméno bylo považováno za symbol, zavazující k následování odkazu a tradice jeho díla.

O regionálním kultu „barda slezského lidu" svědčí i názvy typu *Bezručova chata* (Lysá hora), *Základní škola Petra Bezruče* (Frýdek-Místek, Třinec), *Divadlo Petra Bezruče* (Ostrava), *Kulturní dům Petra Bezruče* (Havířov), *Knihovna Petra Bezruče* (Opava), či pojmenování kulturních akcí *Bezručův okruh* (Opava) a *Bezručova Opava* (srov. Rychtářová, 2017, s. 168–181). V řadě aspektů však region střední a severní Moravy a přilehlého Slezska přesahuje. Bezručovo jméno je totiž jedním z nejčastějších motivů pojmenování ulic, náměstí a veřejných prostranství vůbec. V současnosti zaujímá z pohledu frekvence uličních názvů 24. pozici, pokud bereme pouze jména osobností, je to dokonce 12. pozice, hned za Bedřichem Smetanou, Janem Žižkou, Janem Nerudou a Boženou Němcovou (David, 2011, s. 171–172). Nejedná se přitom pouze o důsledek nárůstu honorifikačních jmen v poválečných letech. *Bezručovu ulici* nejen v Českém Těšíně, Opavě, Ostravě a Brně, ale rovněž v Olomouci, Praze, Českých Budějovicích nebo Hradci Králové nacházíme již před rokem 1938. Vysvětlení je zřejmé – přejmenování ulice, podobně jako pojmenování školy, knihovny nebo stezky, představuje z pohledu místních autorit i obyvatel nejen bezprostřednější, ale i administrativně mnohem jednodušší a finančně méně nákladný proces, než je změna názvu města. Zajímavostí mezi bezručovskými urbanonymy jsou dvě ulice pojmenované po tragické literární postavě, dívce Maryčce Magdonové ze *Slezských písní*, a to ve Frýdku a v Ostravě-Bartovicích.

Petr Bezruč v oikonymii

V následujícím přehledu se zaměřujeme na příklady snah o prosazení jména Petra Bezruče do soustavy místních názvů v období po roce 1945, s přihlédnutím

k souvislostem před rokem 1938. Věnujeme se zejména motivaci a argumentaci použité v návrzích.

1. Branka u Opavy a Kostelec na Hané

Místní národní výbor v Brance u Opavy (okr. Opava) přišel s návrhem na přejmenování na *Bezručovu Branku* v roce 1947. Vycházel přitom ze skutečnosti, že Petr Bezruč byl s obcí osobně spjat; pobýval zde od roku 1910, v domě č. p. 68, u Kanclířů, až do podzimu 1938. Již v roce 1922 bylo básníkovým jménem nazváno nábřeží u řeky Moravice, což mimo jiné reflektuje i Bezručův děkovný dopis zastupitelům, v němž však zároveň konstatoval, že „jistě není třeba při tom zpomínati určité osoby“ (dopis Petra Bezruče ze dne 22. 7. 1922, Bezručovský archiv, k. č. 46). Snaha využít básníkova jména pro zvýšení prestiže obce byla intenzivní záhy po druhé světové válce, viz oslavný text Milana Rusinského *Bezručova Branka*: „S každým, s kým se v Brance zastavíš, můžeš si srdečně pohovořit o básníkovi, který burcoval slezský lid a první vyslovil jeho žal. Petr Bezruč žije v lidech té úhledné dědiny při Moravici. Každý, kdo zde o něm mluví, mluví o něm procítěně, skoro bychom řekli zbožně“ (strojopis, Bezručovský archiv, k. č. 10). Z roku 1946 se dochoval dopis, v němž místní národní výbor Petra Bezruče vyzval, aby obnovil předválečnou tradici a přijížděl opět každoročně na návštěvu (dopis MNV v Brance ze dne 23. 11. 1946, Pozůstalost Petra Bezruče – korespondence přijatá).

O trvalém spojení Bezručova jména s Brankou se uvažovalo v souvislosti s plánovanou oslavou básníkových 80. narozenin v září roku 1947. Místní národní výbor o svém záměru informoval básníka v dopise z 31. července 1947 a současně jej žádal o souhlas. Petr Bezruč odpověděl kladně, i když s jistými rozpaky a věcnými výhradami: „Já pro svoji osobu povídám, že stačí dosavadní prostý název osady Branka. Za druhé Branky /: ta Branka! :/ není ve Slezsku, ani na Moravě. Ale nemohu Vás zarmoutit, když chcete té naší Brance přidat jakýsi přídomek. […] Budiž tedy po Vašemu, za čest prokázanou – jíž jsem ostatně nezasloužil – Vám srdečně děkuji. Ale když se před lety chtělo jisté město ve Slezsku nazývat Bezručov – poprosil jsem otců městských, aby to nerobili, aby zůstali při názvu starobylém a historickém. – Kazím se jaksi na stará leta“ (dopis Petra Bezruče ze dne 5. 8. 1947, Ministerstvo vnitra – nová registratura). Skutečnost, že místní národní výbor oslovil básníka až necelé dva měsíce před plánovaným přejmenováním a teprve poté podal oficiální žádost na ministerstvo vnitra,[2] ukazuje spíše na spontánnost než promyšlenost celé akce i na to, že se příliš nepočítalo s možností

[2] O zamýšleném přejmenování navíc nebyl informován Okresní národní výbor v Opavě, srov. dopis z 12. 8. 1947, v němž se od celé akce distancuje (Ministerstvo vnitra – nová registratura).

jejího zamítnutí. V odůvodnění návrhu se argumentovalo vztahem Petra Bezruče k obci a současně záměrem vyjádřit mu dík za básnické dílo, jímž „burcoval národ, aby nenechal zahynouti jeho větvi na Opavsku a Těšínsku“ (dopis Moravskoslezského zemského národního výboru v Ostravě ze dne 22. 8. 1947, Ministerstvo vnitra – nová registratura). Ministr vnitra Václav Nosek byl vyzván, aby se osobně zúčastnil slavnosti spojené s oslavou básníkových narozenin a přejmenováním obce.

Odpověď ministerstva vnitra však byla zamítavá: „Význam názvu obce je mnohem širší, nežli např. názvu ulice nebo jiného veřejného prostranství. Názvy obcí mají býti z důvodů správních, orientačních, dopravních, poštovních, kartografických a lexikologických pokud možno stálé a jednoduché. Mají býti měněny jen z vážných důvodů. Přívlastky k nim se zavádějí jen tam, kde se nelze bez nich obejít pro nebezpečí záměny s jinou stejnojmennou obcí. […] Přívlastky utvořené podle jmen zasloužilých osob, byly by v názvech obcí vystaveny podobnému nebezpečí změn, jako je tomu v názvech ulic, pojmenovaných po takových osobách. To nelze s ohledem na význam a funkci místních názvů připustiti“ (dopis Ministerstva vnitra ze dne 27. 8. 1947, Ministerstvo vnitra – nová registratura). Ministerstvo chtělo svým postupem vytvořit precedent, aby nepřicházely další návrhy na pojmenování obcí jménem Petra Bezruče; srov. parafrázi odůvodnění ministerstva v článku Bezručova Branka nebude (jd, 1947): „[…] že by potom mohl Hodonín žádat, aby se jmenoval Masarykův Hodonín a i jiná města by si žádala atributu podle svých vynikajících rodáků“.

Místní národní výbor v Brance u Opavy se ještě pokusil rozhodnutí změnit a v odpovědi vyjádřil obavy, že se bude Petr Bezruč cítit uražen. Zároveň poukazoval na to, že celá akce již byla propagována v tisku a oslava u příležitosti přejmenování je již připravena: „V poslední chvíli zkalilo ministerstvo vnitra radostné nadšení bezručovských oslav ve Slezsku […]. Ministr Nosek, který měl slavnostně toto přejmenování vyhlásit, se omluvil a do Branky nepřijel. […] sobotní oslava se změnila nakonec v intimní návštěvu básníkova sídla“ (jd, 1947). Tyto vnější okolnosti však zamítavé stanovisko ministerstva vnitra nezvrátily, přestože se tím vystavovalo možné kritice z řad regionálních patriotů. Celorepublikový ohlas ale nakonec nebyl příliš silný a kromě výše citovaného článku ze Svobodných novin dobový tisk tuto událost dále nereflektoval.

Ohlas neuskutečněných bezručovských přejmenování se objevil ještě v roce 1958, když v Rudém právu (Ivanov, 1958) vyšla u příležitosti Bezručova úmrtí reportážní reflexe k dalšímu místu, kde básník prožil velkou část svého života – Kostelci na Hané (okr. Prostějov). Její autor Miroslav Ivanov se v úvodu zamýšlel nad názvem města: „Nádraží nesoucí jméno KOSTELEC NA HANÉ. Možná, že zde za čas tenhle název zmizí a zůstane pouze BEZRUČŮV KOSTELEC. Bylo by to přesnější, vždyť Kostelců může být více, žádný však není Bezručův. Jen tenhle jediný… Bezručův Kostelec.“ Mladý spisovatel zřejmě neměl potuchy,

a v dané době by už takový návrh neměl žádnou šanci se prosadit, že se v roce 1947, ve vlně poválečných přejmenování a úprav místních jmen, skutečně objevil návrh na změnu názvu na *Bezručův Kostelec*. Dozvídáme se o něm nepřímo z negativního stanoviska ministerstva vnitra k přejmenování *Branky* na *Bezručova Branka* ze srpna 1947: „Kdybychom vytvořili ‚Bezručovu Branku‘, mohly by stejným právem jako Vaše obec usilovati o podobnou změnu názvu i jiné obce, k nimž má básník Bezruč intimní vztah. Je to např. Kostelec na Hané, kde básník nyní žije. Zástupci této obce přednesli v minulých dnech ministerstvu vnitra podobnou žádost jako Vaše obec a byli požádáni, když jim věc byla podrobně vyložena, aby od svého záměru upustili“ (stanovisko ministerstva vnitra ze dne 27. 8. 1947, Ministerstvo vnitra – nová registratura). Oslavy básníkových osmdesátin na podzim 1947 se nakonec musely spokojit se skromnějším pojmenovacím rituálem: „Oslavy vyvrcholily mohutným táborem na vrchu, který byl v neděli slavnostně přejmenován na Vyhlídku Petra Bezruče. Současně byla otevřena Bezručova stezka nad osadou Branka, kde nár. umělec Petr Bezruč žil“ (Oslavy, 1947).

2. Frýdek-Místek

Návrhy na pojmenování po Petru Bezručovi se objevily rovněž v případě okresního města Frýdek-Místek, zde v souvislosti s komplikovaným vývojem slučování původně samostatných obcí Frýdek, Místek, Sviadnov, Staré Město a Lískovec. Jejich spojení se předpokládalo již v době první republiky, přičemž impulzy vycházely hlavně z největší a nejbohatší obce, z převážně německojazyčného Frýdku (Juřák, 2014, s. 313–314).

Tyto snahy byly doprovázeny úvahami o názvu budoucího města, mezi nimiž převažoval *Bezručov*, objevilo se rovněž *Bezručovo město* (Juřák, 2014, s. 314) jako výraz pocty velké básnické osobnosti slezského kraje, srov. „Myšlenka spojení měst Frýdku a Místku se blíží svému uskutečnění. Obě města mají býti spojena a nové město má býti nazváno po slezském bardu Bezručovi – Bezručov“ (L., 1928); „Města Frýdek a Místek, o jejichž splynutí je již dlouho usilováno, budou spojena v jedno město, jež dostane jméno po pěvci Slezských písní – Bezručov“ (Bezručov?, 1928). Již ve dvacátých letech 20. století se ale vynořily i výhrady proti sloučení i navrhovanému jménu, nejčastěji v krajském tisku. Ten často vyslovoval názor, že jde o uměle vytvořený problém, jenž navíc neodráží potřeby místních, zejména v rovině soužití německé a české národnosti: „Města Frýdek a Místek pomýšlejí na své sloučení pod název Bezručov. Když už chtějí tedy měniti jméno, tož ať jí dají ne Bezručov, ale Bezhlavov. To bude moudřejší“ (Města Frýdek a Místek, 1928). Proti pojmenování se ohradil sám Petr Bezruč, údajně „v soukromém dopisu, zaslaném jisté paní v Místku“, jak uvedla Obrana Slezska. Autor článku dále konstatoval, že o změnu usilují lidé, „kteří nedovedou ceniti tradice vžitých historických jmen, chtěli je měnit jako nějaký kabát, a to lidé,

které s těmi městy nic blíže nepoutá, leda chvilkový pobyt. […] Bezruč ozval se v pravý čas. Nechce, aby s jeho jménem prováděly se obchody a zjednávala se mu laciná sláva podmíněná ziskem lidí, jimž historická jména nejsou ničím. Bolševici též mění názvy a kam to dopracovali? Tedy, pánové, ustaňte ve zbytečnostech a nerozumíte-li aneb nevidíte jiné práce, pak se raději do věci nepleťte a nebrzděte přirozený vývoj věci. Říci vám to musíme, máme k tomu důvody i právo. Nezdomácněli jste ve Frýdku-Místku, nezdomácníte ani v Bezručově. Více lásky a citu ke kraji i lidu“ (Bezručov, 1929).

Ke sloučení obcí nakonec došlo v době protektorátu, s úředním názvem *Frýdek*, německy *Friedberg*, k 1. 1. 1943 (Adamec, 2014a, s. 363). Po druhé světové válce ukládal dekret prezidenta republiky Edvarda Beneše z 27. října 1945 automatické obnovení obcí, jež zanikly v době nesvobody.[3] Sloučení tedy bylo neplatné a bylo třeba jej znovu oficiálně projednat. Ministerstvo vnitra nakonec nařídilo roční prozatímní společnou správu obce s názvem *Frýdek-Místek*. Výměr o spojení Frýdku, Místku, Starého Města, Lískovce a Sviadnova v jednu politickou obec nakonec vydal Moravskoslezský národní výbor, expozitura v Ostravě, s účinností od 1. července 1947.

Problémem se ukázal být název sloučeného města, jelikož dočasné dvoučlenné pojmenování *Frýdek-Místek* ministerstvo vnitra považovalo za nevyhovující, příliš dlouhé a nepraktické. O novém názvu proto jednal místní národní výbor a situace se řešila rovněž v dobovém tisku, srov. „Nerozřešena je dosud otázka nového pojmenování Frýdku, s nímž před časem splynulo sousední město Místek a některé jiné okolní obce. V soutěži na nové pojmenování města převládají návrhy, aby se jmenovalo Bezručov po básníku Petru Bezručovi, který měl k Frýdku vždy vřelý vztah“ (jr, 1945). Představitelé obce se zprvu přikláněli k podobě *Bezručov*, avšak nakonec od ní ještě v průběhu roku 1948 upustili. Důvodů k zamítnutí bylo zřejmě několik. V zápisu rady městského národního výboru ze dne 22. 4. 1948 se uvádí, že k vyjádření o navrhovaném názvu *Bezručov* bude vyzván dr. Trávníček (MěNV Frýdek-Místek). O stanovisku lingvisty Františka Trávníčka však prameny mlčí, lze ovšem předpokládat, že vzhledem k převládající praxi nepojmenovávat města podle žijících osob bylo zamítavé.

Druhým důvodem byl fakt, že s návrhem podobně jako v době první republiky nesouhlasil ani Petr Bezruč, srov. „Při slučování bylo též uvažováno o názvu

[3] Srov. vyjádření občanů města Místku, zaslané Edvardu Benešovi: „Tímto rozhodnutím dostalo se našemu městu uznání. Tomu městu, kde 14. března 1939 ubránil chrabrý pěší pluk 8 [sic] slezský čest Československé republiky vzepřev se branným odporem německým vetřelcům. Město Místek v jehož zdech složil náš národní básník Petr Bezruč své nesmrtelné Slezské písně je naplněn vděčností za to, že jste dal za pravdu spravedlivé věci a je přesvědčeno, že i do budoucna zachováte jemu svou blahovůli. Občané města Místku“ (telegram Edvardu Benešovi ze dne 19. 11. 1945, MěNV Frýdek-Místek).

podle jména našeho národního umělce. Samozřejmě bylo nutné získati souhlas P. Bezruče a tento si za svého života toto nepřeje. […] O Tvém návrhu bude tedy možno uvažovati teprve po smrti Petra Bezruče. Konečně není toto možno provésti podle Tvého návrhu pro krátkost doby od poslední změny názvu. Jistě by to narazilo také na velké technické obtíže“ (odpověď MNV Frýdek-Místek na návrh pojmenování ze dne 21. 6. 1951, MěNV Frýdek-Místek). Vzhledem ke skutečnosti, že Bezručovu odpověď místnímu národnímu výboru ve Frýdku-Místku nemáme k dispozici a dozvídáme se o ní pouze zprostředkovaně, můžeme na jeho motivaci pouze usuzovat. Předpokládáme však, že zde zapůsobily i trapné události spojené s přejmenováním Branky u Opavy a Kostelce na Hané z roku 1947. Oběma obcím svůj souhlas na přejmenování básník sice udělil, avšak stanovisko ministerstva vnitra k návrhu bylo negativní.

S návrhy na přejmenování Frýdku-Místku na *Bezručov* z pozdějších let se v archivních dokumentech stále setkáváme, zejména ze strany široké veřejnosti, která je zdůvodňovala působením Petra Bezruče v Místku, jeho básnickou tvorbou, touhou vyjádřit mu úctu a také všeobecnou přijatelností jména, srov. „Mám za to, že vhodné jméno by bylo Bezručov, na počest básníka Petra Bezruče, který tolik v Frýdku-Místku toho napsal a že je to jméno přijatelné pro obě města“; „[…] po starém našem basnikovi [sic] P. Bezručovi, který ve svých básních vždy proti germanisaci kraje místeckého a frýdeckého bojoval. […] Básnik [sic] P. Bezruč by byl hrdý na to pojmenování zejména proto, že posádka místecká jediná v celé republice postavila se cizím vetřelcům na odpor se zbraní v ruce“; „Proto navrhuji, a poněvadž nás tak smýšlí ještě mnoho spíše se připojuji k názoru, že ještě za života velkého slezského básníka Petra Bezruče bychom měli nazvat Frýdek Bezručovem. Aby tak národ vyjádřil vděčnost tomu, který nejlépe vyzpíval bolest a naději našeho slezského kraje“ (vše MěNV Frýdek-Místek).[4] Místní národní výbor se jimi však vzhledem k výše uvedeným skutečnostem dále nezabýval. Z ankety uspořádané v první polovině roku 1949 mezi jednotlivými obcemi i významnými podniky a institucemi vyplývá, že 80 % všech zúčastněných se vyslovilo pro zachování již zavedeného názvu *Frýdek-Místek* (zápis z plenární schůze ze dne 31. 5. 1949, MěNV Frýdek-Místek). Ministerstvo vnitra ale trvalo na svém rozhodnutí a navrhovalo podobu *Velká Ostravice*, odrážející geografickou polohu i charakter města (zpráva o intervenci na ministerstvu vnitra ze dne 14. 7. 1949, MěNV Frýdek-Místek). Dne 8. srpna 1950 dokonce vešla v platnost nečekaná změna názvu (vyhláška ministerstva vnitra) na *Místek*, od něhož se upustilo až v roce 1955, kdy bylo obnoveno původní označení *Frýdek-Místek* (srov. např. Matějová, 1997; Juřák, 2003; Adamec, 2014b, s. 389, 396).

---

4 Mezi dalšími návrhy se objevily rovněž *Jamnice*, *Vlastivěd*, *Vlastidar*, *Mírov nad Ostravicí*, *Švermov*, *Valcov*.

3. Havířov

Bezručovo jméno se objevovalo nejen v návrzích na přejmenování obcí, resp. rozšíření jejich stávajícího pojmenování o bezručovský honorifikační přívlastek. V případě veřejné soutěže vypsané KNV Ostrava na název nového města Havířov v roce 1955 byla podoba *Bezručov* dokonce tou nejčastěji navrhovanou (celkem 86krát), další podoby *Bezruč*, *Bezručhrady*, *Bezručkov*, *Bezručkovo*, *Bezručovice*, *Bezručovo*, *Báně Bezručovy*, *Bezručov – Město*, *Bezručov – sídliště*, *Bezručovo město*, *Bezručovo nové město*, *Bezručovy Novoměstské Baně*, *Bezručův kraj*, *Město Bezruč*, *Město Bezručovo*, *Nový Bezručov*, *Osvobozená Ostrava Petra Bezruče*, *Ostrava – Bezručov*, *Slezský Bezručov* se vyskytly v řádu jednotek. Zajímavé je sledovat argumentaci, jež často doprovázela navržená bezručovská jména. V nich se objevuje jednak snaha zachovat památku básníka regionu („Pro věčnou upomínku na našeho slezského barda, staříčka Petra Bezruče“ – návrh 2; „Již sám tento název [Bezručov – pozn. autorů] znamená kus Slezska, kus Ostravy, boje za lepší zítřek a jeho ztělesněnou podobu v současné době“ – návrh 319), jednak bojovníka za práva pracujících, zejména horníků („Petr Bezruč byl již v době kapitalismu duchovním mluvčím pracujícího lidu a proto je znám každému pracujícímu, zvláště horníkům“ – návrh 36; „Jméno to [Bezruč – pozn. autorů] je samo o sobě oslavou práce uhlokopa i budovatelů svobodných zítřků“ – návrh 176; „[Bezruč – pozn. autorů] který se zasloužil velkou měrou o povznesení stavu hornického“ – návrh 200, vše Severomoravský KNV Ostrava).

Navzdory faktu, že podoba *Bezručov* měla nejvíce návrhů, KNV postoupilo ministerstvu vnitra návrhy *Cingrov*, *Šachtín* a *Havířov* a to se nakonec rozhodlo pro název *Havířov*. Básník a národní umělec Petr Bezruč zemřel totiž až v roce 1958. V případě honorifikačního jména *Bezručov* byla tedy respektována zásada nepojmenovávat onymické objekty po žijících osobnostech, která se uplatnila jako korektiv i v případě předchozích snah o přejmenování obcí (podrobněji k soutěži na název nového města David, 2011, s. 134–154).

Závěry

Po roce 1945 se na Moravě a ve Slezsku objevilo několik návrhů na pojmenování či přejmenování obcí po Petru Bezručovi. Především šlo o aktivitu samospráv v místech, v nichž po nějakou dobu působil či žil. Z hlediska regionálního mělo pojmenování po Petru Bezručovi zvýšit prestiž lokalit, což dobře ilustruje snaha Branky u Opavy, malé obce, jež u příležitosti přejmenování plánovala uspořádat velkolepou slavnost nejen za účasti básníka, ale také např. ministra vnitra Václava Noska. Hlavním argumentem byla snaha o vyjádření úcty a díků Petru Bezručovi jako básníkovi nejen moravskoslezskému, ale rovněž celonárodnímu, srov. jmenování Petra Bezruče národním umělcem, druhým po Janu Horovi, v roce 1945.

V období třetí republiky (1945–1948) se v návrzích připomínal i jeho básnický boj proti „cizímu“ německému etniku, po roce 1948 se zdůrazňovaly spíše sociální a revoluční aspekty jeho tvorby.

Precedentem k postupu ministerstva vnitra se stal případ obcí Kostelec na Hané a Branka u Opavy, jež podaly své žádosti téměř současně, u příležitosti oslav básníkových osmdesátin v roce 1947. Ministerstvo se vyjádřilo zamítavě, podobně jako činilo i u dalších návrhů tohoto typu. V případech, kde přejmenování nebylo nutné, preferovalo setrvání u stávajících či obnovení historických názvů. Poukazovalo přitom na problémy administrativní, správní a kartografické, jež změna přináší. Neméně důležitá byla rovněž dosavadní praxe vyvarovat se honorifikačních pojmenování měst, jež byla v případě Petra Bezruče ještě podpořena skutečností, že básník v době podání návrhů stále žil. Zmíněné okolnosti určovaly zamítavé stanovisko ministerstva vnitra rovněž v případě Frýdku-Místku a pojmenování nového města Havířova – v obou případech nejčastěji navrhovaný název *Bezručov* nebyl doporučen.

Zcela odlišný byl pak postoj ministerstva vnitra k přejmenování institucí a podniků; v jejich případě žádostem většinou bez větších průtahů vyhovovalo. Návrhy docházely opět zejména z moravskoslezského kraje. Motivací byla i v jejich případě snaha vyjádřit básníkovi úctu, srov. návrhy na přejmenování u příležitosti jeho 80. narozenin v roce 1947 a 85. narozenin v roce 1952. Současně bylo jméno chápáno jako závazek k budoucí uvědomělé práci. Nejvíce se pak jméno Petr Bezruč prosadilo v urbanonymii, a to nejen na regionální úrovni – s bezručovskými názvy se tak setkáváme dodnes v řadě míst České republiky.

PRAMENY A LITERATURA

ADAMEC, T. (2014a): Frýdek a Místek v letech 1939–1945. In: T. Adamec a kol., *Frýdek-Místek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 357–370.

ADAMEC, T. (2014b): Frýdek-Místek v letech 1945–1989. In: T. Adamec a kol., *Frýdek-Místek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 371–439.

Bezručovský archiv, k. č. 10, 46. Slezské zemské muzeum – Památník Petra Bezruče, Opava.

Petr Bezruč – pozůstalost, osobní doklady a korespondence přijatá. Slezské zemské muzeum – Památník Petra Bezruče, Opava.

ALDERMAN, D. H. (2003): Street Names and the Scaling of Memory: the Politics of Commemorating Martin Luther King, Jr within the African American Community. *Area*, 35, s. 163–173.

AZARYAHU, M. (2011): The Critical Turn and Beyond: The Case of Commemorative Street Naming. *An International Journal for Critical Geographies*, 10, s. 28–33.

Bezručov? (1928): *Národní listy*, 22. 6. 1928, s. 2.

Bezručov (1929): *Obrana Slezska*, 1. 3. 1929, s. 5.

CINK, J. (1934): *Zpíváno z blízka. Kytice z kraje Bezručova*. Moravská Ostrava: Jindra Cink.

DAVID, J. (2011): *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*. Praha: Academia.

DAVID, J. – MÁCHA, P. (2014): *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno – Ostrava: Host – Ostravská univerzita.

DAVID, J. (ed., 2016): *Toponyma. Kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta.

DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2015): Druhý život spisovatelů v toponymii moravskoslezského regionu – na příkladu urbanonymie Ostravy. In: K. Czajkowski – J. Malura – J. Spyra (eds.), *Historik a literát v provincii / Historyk i pisarz na prowincji.* Ostrava: Ostravská univerzita, s. 341–354.

DWYER, O. J. – ALDERMAN, D. H. (2008): *Civil Rights Memorials and the Geography of Memory*. Chicago: The Center for American Places at Columbia College Chicago.

GALANDAUER, J. (2002): *2. 7. 1917 Bitva u Zborova: Česká legenda.* Praha: Havran.

GALANDAUER, J. (2008): *6. 7. 1915 Pomník Mistra Jana Husa: Český symbol ze žuly a bronzu*. Praha: Havran.

HLAVAČKA, M. (2011): Ztráta historické paměti v důsledku umělého přejmenování krajiny. In: M. Hlavačka – A. Marès – M. Pokorná a kol., *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., s. 528–550.

HLAVAČKA, M. – MARÈS, A. – POKORNÁ, M. a kol. (2011): *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i.

IRA, J. (2014): Topografie paměti. Reálná a imaginární místa kulturního vzpomínání. In: L. Řezníková a kol., *Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století.* Praha: Scriptorium, s. 347–383.

IVANOV, M. (1958): U Petra Bezruče. *Rudé právo*, 20. 2. 1958, s. 1.

jd (1947): Bezručova Branka nebude. *Svobodné noviny* 21. 9. 1947, s. 2.

jr (1945): Osidlování severovýchodní Moravy. *Svobodné noviny*, 15. 7. 1945, s. 2.

JUŘÁK, P. (2003): Známé neznámé památky Frýdku-Místku. *Těšínsko*, 46, 4, s. 18–28.

JUŘÁK, P. (2014): Frýdek a Místek v letech 1918–1938. In: T. Adamec a kol., *Frýdek-Místek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 309–356.

KLADIWA, P. – POKLUDOVÁ, A. (2012): *Hans Kudlich (1823–1917). Cesta života a mýtu*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.

KLŮC, J. (2018): *Kapitán Otakar Jaroš. Příběh hrdiny od Sokolova.* Cheb: Svět křídel.

KOVÁŘ, D. – KOBLASA, P. (1998): *Ulicemi města Českých Budějovic*. Rudolfov: Jelmo.

KULA, M. (2002): *Nośniki pamięci historycznej*. Warszawa: DiG.

L. (1928): Bezručov. *Národní politika*, 21. 6. 1928, s. 6.

MALURA, J. (2015): Jiří Třanovský s českou, slovenskou, polskou a slezskou identitou. In: K. Czajkowski – J. Malura – J. Spyra (eds.), *Historik a literát v provincii / Historyk i pisarz na prowincji.* Ostrava: Ostravská univerzita, s. 208–218.

MAUR, E. (2006): *Paměť hor.* Praha: Havran.

MAUR, E. (2017): *Země – paměť – lidé*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

MATĚJOVÁ, A. (1997): Spojené město. *Těšínsko*, 40, 4, s. 29–32.

MěNV Frýdek-Místek, k. č. 16. Státní okresní archiv Frýdek-Místek.

Města Frýdek a Místek pomýšlí na své sloučení pod názvem Bezručov. *Našinec*, 21. 6. 1928, s. 3.

Ministerstvo vnitra – nová registratura, k. č. 4967. Národní archiv Praha.
OLŠÁKOVÁ, D. (2004): K diskusi o paměti v českém kontextu „druhého života“. *Dějiny – teorie – kritika*, 2, s. 269–280.
Oslavy Bezručových narozenin (1947): *Rudé právo*, 23. 9. 1947, s. 2.
Oslavy narozenin Petra Bezruče na Ostravsku (1952): *Rudé právo*, 15. 9. 1952, s. 1.
Pěvec lidu (1952): *Rudé právo*, 15. 9. 1952, s. 1.
Reálné gymnázium Místek, k. č. 2. Státní okresní archiv Frýdek-Místek.
RYCHTÁŘOVÁ, L. (2017): *Bezručovi sláva. Historie bezručovských oslav a výročí ve světle dochovaných uměleckých památek*. Opava: Slezské zemské muzeum.
Severomoravský KNV Ostrava II. řada; *Rady a pléna 1955*, k. č. 483, 484, 485. Zemský archiv Opava.
Sborník Výstavy Bezručova kraje ve Frýdku 28. VI. – 29. VII. 1935 (1935). Frýdek: Výbor Výstavy Bezručova kraje ve Frýdku.
SOKOL TŮMA, F. (1934): *Na kresách. Román z kraje Bezručova* 1–2. Praha: Julius Albert.
ŠRÁMEK, R. – ŠRÁMKOVÁ, M. (2013): Po stopách cyrilometodějské tradice v prozaickém folkloru a v některých vlastních jménech Moravy a Slezska. *Národopisná revue*, 23, č. 2, s. 83–92.
W. (1974): Petr Bezruč k pojmenování podniku Slezan. *Těšínsko*, 17, 3, s. 30.

Jaroslav David
jaroslav.david@osu.cz
Katedra českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity
Reální 5
701 03 Ostrava

Jana Davidová Glogarová
jana.davidova@osu.cz
Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity
Reální 5
701 03 Ostrava